

indicators of adolescents and young people: according to the results of a sociological study within the framework of the international project «Health and behavioral orientations of school youth» : monohrafiia / nauk. red. O. M. Balakirieva ; YuNISEF, HO «Ukrainskyi instytut sotsialnykh doslidzhen im. O. Yaremenka». Kyiv : Polihrafichnyi tsentr «Foliant». 127 s. [in Ukrainian]

2. Vashchuk, L. M., Krendeleva, V. M., Kovalchuk, N. M. (2021). Fitnes v systemi zdoroviazberezhuvalnykh tekhnolohii u fizychnomu vykhovanni molodi [Fitness in the system of health-saving technologies in the physical education of young people]. Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Vyp. ZK (131). S. 68–71. [in Ukrainian]

3. Krutsevych, T. Yu. (2008). Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia [Theory and methodology of physical education]. Kyiv: Olimpiiska literatura. Vol. 2. [in Ukrainian]

4. Krutsevych, T. Yu., Panhelova, N. Ye., & Moskalenko, N. V. (2023). Fizyчне vykhovannia v zakladakh osvity: suchasnyi stan i realii sohodennia [Physical education in educational institutions: the current state and realities of today]. Sportyvnyi visnyk Prydniprovia. (1). S. 67–77. [in Ukrainian]

5. Momot, O. O. (2019). Teoriia i praktyka vykhovannia maibutnoho vchytelia v umovakh stvorennia zdoroviazberezhuvalnogo seredovyscha vyshchoho navchalnogo zakladu [Theory and practice of education of the future teacher in the conditions of creating a health-preserving environment of a higher educational institution]. (Doctoral dissertation). Natsionalnyi universytet bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Kyiv. [in Ukrainian]

6. Moskalenko, N. V., & Kravchenko, K. M. (2025). Innovatsiina model orhanizatsii fizychnoho vykhovannia studentiv z poslablenym zdoroviam v umovakh dystantsiinoi formy navchannia [An innovative model of organizing physical education of students with impaired health in conditions of distance education]. Sport Science Spectrum. (1). S. 48–54. [in Ukrainian]

7. Moskalenko, N. V., Sidorchuk, T. V., Kosheleva, O. O., & Demidova, O. M. (2024). Suchasni aspekty vykladannia uroku fizychnoi kultury [Modern aspects of teaching a physical culture lesson]. Sport Science Spectrum. (1). S. 90–96. [in Ukrainian]

8. Motsa, A. M. (2025). Zdoroviazberezhuvalni osvichni tekhnolohii v pidhotovtsi zdobuvavchiv vyshchoi osvity yak skladova bezpeky zhyttiediialnosti ZVO [Health-saving educational technologies in the preparation of higher education applicants as a component of life safety in higher education institutions]. Physical Culture and Sport: Scientific Perspective. (2). S. 345–352. [in Ukrainian]

9. Khurtenko, O. V., & Dmytrenko, S. M. (2025). Formuvannia zdorovoho sposobu zhyttia shkolariv zasobamy innovatsiinykh fitnes-tekhnolohii u protsesi fizychnoho vykhovannia [Formation of a healthy lifestyle of schoolchildren by means of innovative fitness technologies in the process of

physical education]. Fizychna kultura, sport ta zdorovia natsii. 19(38). S. 143–152. [in Ukrainian]

10. Khurtenko, O. V., & Shpylchuk, V. O. (2025). Zastosuvannia zasobiv ozdorovchoi aerobiky na urokakh fizychnoi kultury z divchatamy starshykh klasiv [Use of health aerobics in physical education classes with high school girls]. Fizychna kultura, sport ta zdorovia natsii. 19(38). S. 134–152. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

МОМОТ Олена – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теоретико-методичних основ викладання спортивних дисциплін Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

Наукові інтереси: технології формування культури здоров'я у системі фізичного виховання.

ЗАЙЦЕВА Юлія – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теоретико-методичних основ викладання спортивних дисциплін Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

Наукові інтереси: технології формування культури здоров'я у системі фізичного виховання.

НОВІК Сергій – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теоретико-методичних основ викладання спортивних дисциплін Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

Наукові інтереси: технології формування культури здоров'я у системі фізичного виховання.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

MOMOT Olena – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Theoretical and Methodological Foundations of Teaching Sports Disciplines of Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University.

Scientific interests: technologies for forming a culture of health in the system of physical education.

ZAITSEVA Yuliia – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Theoretical and Methodological Foundations of Teaching Sports Disciplines of Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University.

Scientific interests: technologies for forming a culture of health in the system of physical education.

NOVIK Serhii – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Theoretical and Methodological Foundations of Teaching Sports Disciplines of Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University.

Scientific interests: technologies for forming a culture of health in the system of physical education.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2026 р.

Стаття прийнята до друку 17.03.2026 р.

УДК 37.09

DOI: 10.36550/2415-7988-2026-1-223-58-64

ISSN 2415–7988 (Print) ISSN 2521–1919 (Online)

РАДУЛ Ольга –

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0627-1541>

e-mail: olga.s.radul@gmail.com

РАДУЛ Валерій –

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки вищої школи та соціально-гуманітарних дисциплін

Української державної льотної академії

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5354-9142>

e-mail: valerijradul@gmail.com

ПІДГОТОВКА НАУКОВИХ КАДРІВ В УКРАЇНІ (20-30-І РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ)

Проблема підготовки наукових кадрів завжди є актуальною, оскільки суспільство постійно висуває певні вимоги. Особливо важливою ця проблема була у 20-30-і роки ХХ століття, бо відповідно до декретів усіх урядів, які перебували при владі, починаючи з 1917 р. доступ до навчання у вищій школі та можливість стати викладачем, вченим отримали всі громадяни країни. Показано, що, відмовившись від дореволюційної системи, від старих наукових ступенів і звань, в Україні формувалася нова система підготовки наукових кадрів. У 20-і роки вона зосереджується на автономних дослідницьких кафедрах при закладах вищої освіти та у науково-дослідних інститутах. Аспірантура стає основним шляхом підготовки молодих наукових кадрів. Аспірантам виплачувалася стипендія.

Досліджено, що у 30-і роки запроваджуються вчені ступені (кандидата, доктора наук) і вчені звання (асистента, доцента, професора). Ліквідуються науково-дослідні кафедри. Науково-дослідна робота стає обов'язковою частиною роботи всіх кафедр закладів вищої освіти. Підготовка аспірантів зосереджується у найбільших закладах вищої освіти, які мали кваліфіковані кадри наукових працівників і достатню навчально-матеріальну базу. Державою визначався перелік закладів вищої освіти, яким давалося право на підготовку наукових кадрів в аспірантурі. Підготовка наукових кадрів здійснювалася і в Академії наук. Запроваджуються індивідуальні навчально-виробничі плани аспірантів. Запроваджується заочна форма навчання в аспірантурі. Визначаються чіткі вимоги до кандидатських і докторських дисертацій, до їх захисту. З 1938 р. вчені звання професора, доцента і старшого наукового співробітника з цього часу присвоювалися Вищою атестаційною комісією Всесоюзного комітету у справах вищої школи за поданням рад вищих навчальних закладів (науково-дослідних інститутів). Загалом, у цей час формується нормативно-правове забезпечення підготовки наукових кадрів, яке стало базовим на багато років.

Ключові слова: наукові кадри, підготовка, аспірантура, науково-дослідна робота, вчені ступені, вчені звання, заклади вищої освіти, кафедри, нормативно-правове забезпечення.

RADUL Olha –

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Preschool and Primary School Education Department
in the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0627-1541>
e-mail: olga.s.radul@gmail.com

RADUL Valeriy –

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Department of Pedagogy
of the Higher School and Social and Humanitarian Disciplines
Ukrainian State Flight Academy
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5354-9142>
e-mail: valerijradul@gmail.com

SCIENTIFIC STAFF PROFESSIONAL TRAINING IN UKRAINE (1920–1930 S.)

The issue of scientific staff professional training has always been topical, as the society constantly sets certain requirements. This issue was particularly important in the 1920s and 1930s, because, in accordance with the decrees of all governments in power since 1917, all citizens of the country were granted access to higher education and the opportunity to become teachers and scientists. It is shown that, by abandoning the pre-revolutionary system and the old academic degrees and titles, a new system for scientific staff professional training was taking shape in Ukraine. In the 1920s, this system was set in autonomous research departments at higher educational institutions and research institutes. Postgraduate studies became the primary pathway for training young scientific personnel. Postgraduate students received scholarship.

It has been found out that in the 1930s, academic degrees (Candidate of Sciences, Doctor of Sciences) and academic ranks (Assistant Professor, Associate Professor, Professor) were introduced. Research departments were abolished while all the research work became a mandatory component of the work of all departments and chairs at higher educational institutions. Postgraduate students training was concentrated in the largest institutions of higher education, which had qualified research staff and sufficient educational and material resources. The state determined a list of institutions of higher education that were granted the right to train research personnel in postgraduate programs. The training of scientific staff was also carried out at the Academy of Sciences. Individual study and research plans for postgraduate students as well as extramural studies were introduced. Clear requirements were established for candidate's and doctoral dissertations, as well as for thesis defense procedure. Starting in 1938, the academic titles of professor, associate professor, and senior researcher were conferred by the Higher Attestation Commission of the All-Union Committee for Higher Education following the recommendation of the higher educational institutions' councils (research institutes). In general, within this period there was established the regulatory and legal framework for the training of scientific personnel which served the foundation for many years to come.

Key words: scientific staff, professional training, postgraduate studies, research work, academic degrees, academic titles, higher educational institutions, departments, chairs, regulatory framework.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Проблема підготовки наукових кадрів завжди є актуальною, оскільки суспільство постійно висуває певні вимоги. Особливо важливою ця проблема була у 20-30-і роки ХХ століття, бо відповідно до декретів усіх урядів, які перебували при владі, починаючи з 1917 р. доступ до навчання у вищій школі та можливість стати викладачем, вченим отримали всі громадяни країни. Саме в цей час сформувався нормативно-правове забезпечення підготовки наукових кадрів в Україні, яке стало базовим на багато років.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість сучасних досліджень цієї загальної проблеми в Україні присвячена підготовці наукових кадрів у другій половині ХХ – початку ХХІ століття (Р. Ільницький (2016), Н.Вавліна (2019), Ю. Демідова і О. Тверитникова (2019)). Стосовно періоду 30-х років зазначимо публікації Є. Стрижак, І. Регейло. У першій досліджено діяльність Інституту червоної професури (1929–1937), у другій – проаналізовано нормативно-правові документи 30-х років з підготовки фахівців вищої кваліфікації в Україні.

Мета нашої статті полягає у розкритті шляхів та змісту становлення й розвитку нової системи

підготовки наукових кадрів в Україні у 20-30-і роки ХХ століття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Усі українські уряди 1917–1920 рр. різко негативно ставилися до політики царського уряду у галузі освіти і науки. Щоб відмежуватися від політики царизму, одним із перших декретів РНК УСРР від 18 травня 1919 р. скасовувалися всі наукові ступені і звання, а також усі пов'язані з цими ступенями і званнями переваги і права. Усі, хто викладав у закладах вищої освіти з цього часу називалися викладачами, а всі інші назви також скасовувалися. Усім іншим особам, які вели заняття – приват-доцентам, лаборантам, асистентам, прозекторам – присвоювалася загальна назва асистентів відповідного навчального закладу, а всі інші назви також скасовувалися.

Цим же декретом визначалися вимоги для переобрання викладачів і асистентів та для заміщення звільнених кафедр. Для цього у містах, де були вищі навчальні заклади передбачалося створення особливого органу у складі всієї ради комісарів вищих шкіл і представників від викладачів «у числі на 2 менше загального числа комісарів, причому представники викладачів входять до складу цього органу за вибором від усіх факультетів і відділень... Комісаріат освіти відповідно до спеціальностей осіб, представлених до перебалотування, створює ті чи інші конкурсні комісії» [7].

Дія цього декрету була недовгою. У 20-і роки відбувається перебудова науково-дослідної роботи у закладах вищої освіти. Суть реформи полягала у відокремленні наукових досліджень від навчальної діяльності. Наукові дослідження зосереджувалися на автономних науково-дослідних кафедрах, до складу яких входили найбільш кваліфіковані професори та викладачі. Вони ж керували підготовкою аспірантів.

Разом з науково-дослідними інститутами та Академією наук кафедри перебували у підпорядкуванні Наукового комітету, створеного 1921 р. при Укрголовпрофосі. Восени 1924 р. цей комітет було реорганізовано в окреме Управління науковими установами Наркомосу УСРР, при якому працювали комісії:

- 1) для надання вчених ступенів (існував тільки ступінь доктора наук);
- 2) преміювання наукових праць;
- 3) кваліфікаційна;
- 4) закордонних відряджень.

Підготовка професорів з різних галузей науки здійснювалася на науково-дослідних кафедрах, які існували як при вищих школах, так і самостійно, а також у науково-дослідних інститутах.

Організація кафедр розпочалася наприкінці 1921 р. і на березень 1922 р. діяло 53 кафедри з 295 науковцями, з яких 121 були аспірантами. Станом на 1 жовтня 1923 р. уже функціонувало 78 кафедр, на яких працювали 631 науковець і 274 аспіранти [1, с. 113]. Наголосимо, що під час зарахування до навчання в аспірантуру перевага надавалася комуністам і особам, що виявляли прихильність до Радянської влади. Навесні 1923 р. була проведена переєстрація аспірантів.

Станом на 1 жовтня 1926 р. науково-дослідні кафедри функціонували при 17 інститутах і 2 технікумах України. Усього нараховувалося 77 кафедр, із них:

- 12 працювали у сільськогосподарських інститутах – Харківському (4 кафедри), Київському (6), Одеському (2);

- 11 при медичних інститутах – Харківському (6), Київському (2), Одеському (3);

- 3 при Харківському ветеринарному інституті;

- 9 при Харківському технологічному інституті;

- 11 при політехнічних інститутах – Київському (6) і Одеському (5);

- 26 при інститутах народної освіти – Харківському (17), Київському (6), Дніпропетровському (1), Ніжинському (1), Кам'янець-Подільському (1);

- 3 при інститутах народного господарства – Харківському (2) і Одеському (1);

- 2 при технікумах – Харківському хіміко-фармацевтичному і Одеському хімічному [1, с. 126–127].

До складу кафедр входили їх завідувачі, керівники секцій, дійсні члени, наукові співробітники й аспіранти. Серед працівників кафедр було чимало видатних вчених, що розробляли важливі наукові та народногосподарські проблеми. В другій половині 20-х років заклади вищої освіти починають видавати свої «Записки», «Вісті» тощо, в яких одночасно з офіційними матеріалами друкувалися наукові праці вчених.

Вагомий акцент у підготовці в аспірантурі робився не тільки на науковий зміст, а й на ідеологічний. Особливо це стосувалося підготовки науковців для читання курсів суспільних наук. Зокрема, в Україні викладачів суспільних наук готував Харківський інститут марксизму, що складався із трьох відділень: історичного, економічного й філософського. У 1923/24 н.р. в інституті вчилася 37 аспірантів, а вже в 1926/27 н.р. їх кількість збільшилася до 117 осіб, а в наступному – до 145 осіб. Їх заняттями керували 38 науковців. Викладачів суспільних наук для закладів вищої освіти частково готували Комуністичний університет ім. Артема у Харкові та кафедра марксизму при Академії наук у Києві, організована у 1926/27 н.р. [12 с. 314–315].

Позитивним моментом у підготовці наукових кадрів, передусім для заохочення до науково-дослідної праці «пролетарської молоді, яка закінчила вищі школи республіки, і підготувати молоду професуру, що вийшла з робітничо-селянської маси» стало запровадження державних стипендій для аспірантів у липні 1923 р. у розмірі 12 крб. [11].

У наступному 1924/25 навчальному році стипендія підвищилася до 40 крб., в Україні нараховувалося 85 науково-дослідних кафедр, на яких навчалася 321 аспірант. Перший випуск молодих учених з аспірантури відбувся у 1924/25 н.р. 85 випускників були зараховані викладачами вищих навчальних закладів та співробітниками науково-дослідних установ. Наступного року аспірантуру закінчили ще 92 молодих науковці [1, с. 114, 115].

У 1926/27 н.р. на різних кафедрах навчалася 866 аспірантів, з яких 509 одержували державні стипендії.

Перші роки організації науково-дослідної роботи показали й певні недоліки. Сучасники критикували її за відірваність від навчальної діяльності закладів вищої освіти та вважали, що кожна кафедра, очолювана справжнім ученим, повинна бути дослідницькою. І вже на початку 30-х років науково-дослідні кафедри були ліквідовані, поступившись місцем звичайним вузівським кафедрам, співробітники яких займалися не лише навчально-методичною, а й науково-дослідною роботою.

Унаслідок різних заходів завдання підготовки нових наукових та професорсько-викладацьких кадрів для вищої школи поступово розв'язувалося. Випускники вищих закладів і аспірантури поповнювали кількість науковців, компенсуючи природне зменшення старих кадрів і замінюючи непридатних та тих, хто не поділяв політики партії і уряду.

Станом на 1 листопада 1928 р. у 38 інститутах України працювало 3998 науковців, а у 126 технікумах – 2543 викладачі.

Однак наукову кваліфікацію викладацьких кадрів не можна було вважати задовільною. Професура поділялася на дві групи – першу і другу, з яких тільки професори першої групи відповідали сучасному вченому званню професора, зрозуміло, перших було набагато менше. Серед науковців інститутів нараховувалося тільки 721 штатний і 556 позаштатних професорів, у технікумах ситуація була гіршою – з 2543 викладачів лише 422 були професорами [12, с. 315–316]. Багато хто з викладачів працював за сумісництвом. Не задовольняло уряд також і те, що з-поміж науковців було мало комуністів.

Загалом викладачі інститутів (штатні і нештатні) поділялися на:

- викладачів основних курсів (це професори I групи);
- допоміжних (професори II групи);
- старших і молодших викладачів, які працювали під керівництвом професорів.

Їх відбір спеціально регламентувався, заяви і документи протягом двох тижнів розглядала предметна комісія. Її рішення з усіма матеріалами передавалися у факультетську комісію, яка визначала кандидатури й передавала їх на затвердження правлінню інституту. Після затвердження кандидата допускали до пробних занять – двох лекцій або практичних занять. Перша лекція читалася на тему, яку обирав сам кандидат у викладачі, а друга, через тиждень, – на тему, визначену вже предметною комісією. Пробні лекції проводилися на відкритому засіданні факультетської комісії у присутності предметної комісії. Оцінка занять обговорювалася на закритому засіданні. За умови позитивної оцінки факультетська комісія направляла всі документи в правління інституту, яке затверджував Наркомос УСРР [15, с. 56]. Правління інституту вносило в НКО і свої пропозиції щодо звільнення того чи того викладача, однак остаточно таке питання розв'язувалося в Наркомосі відповідно до Кодексу законів про працю.

Оскільки великий вплив на все життя людей, зокрема й наукове, мала партія, то питання підготовки наукових кадрів розглядалося і на нарадах, пленумах тощо. Зокрема, згідно тогочасних партійних документів, 1928 р. для розширення кадрів викладачів і професорів, що зайняті тільки науковою і викладацькою роботою передбачалося забезпечення друкування їх наукових праць, а також закордонними відрядженнями та покращенням їх матеріальних умов [9, с. 397].

У вересні 1929 р. на партнарадї було оголошено, що з-поміж основних завдань розвитку науки як частини всього культурного процесу в Україні, її будівництво повинно відбуватися в національних формах. У зв'язку з цим висувалися такі завдання:

1) надавати переважну роль українській тематиці в розробці наукових проблем;

2) сприяти висуванню українських радянських наукових кадрів;

3) залучати широкі кола наукових працівників до українського культурного процесу;

4) висувати молодих українських наукових кадрів через аспірантуру;

5) «втілювати українську мову в усю наукову роботу, зокрема здійснювати переклади видань наукових на українську мову і т. і.» [2, с. 475].

Важливим було і питання розвитку аспірантури – як шляху підготовки молодих наукових кадрів. Вважалося за необхідне при всіх закладах вищої освіти організувати та забезпечити матеріально передаспірантські семінари для висуванців із студентства з метою підготовки кандидатів до аспірантури. При цьому акцент робився на цих семінарах на вивченні іноземних мов.

Стосовно розвитку аспірантури передбачалося здійснення таких заходів:

- організувати належне вивчення та керівництво роботою аспірантури;

- організувати належний облік та розподіл аспірантів, що закінчують аспірантський стаж, для чого організувати при НКО бюро по розподілу аспірантів з участю всіх зацікавлених наркоматів та організацій;

- посилити підбір українських кадрів та українізацію роботи аспірантів;

- посилити кількість штатних аспірантів з тим, щоб в найближчі 2–3 роки повністю забезпечити склад аспірантури стипендіями;

- «визнати за конче потрібне вивчення аспірантами чужоземних мов. Запропонувати аспірантам-комуністам, які ще не оволоділи жодною мовою, протягом 1929–30 року вивчити одну з чужоземних мов. Вивчення мови аспірантами-комуністами вважати за партнавантаження» [2, с. 478–479].

Передбачалося також переглянути систему оплати наукових працівників та краще планувати закордонні наукові відрядження для максимального їх використання: точне встановлення мети наукового відрядження, наявність відповідної попередньої підготовки, достатній термін, знання іноземної мови, вивчення результатів тощо [2].

У 30-і роки продовжується розвиток та удосконалення роботи з підготовки наукових кадрів, зокрема через аспірантуру, водночас відбувається її уніфікація у межах СРСР. Згідно з Постановою виконавчої влади 1932 р. комплектування аспірантури передбачалося провадити тільки з числа тих, які успішно закінчили вищі заклади освіти на подання кафедр та рад закладів. Із цього часу аспірантура повинна була організуватися не в усіх вищих школах, а тільки у найбільших і найпотужніших. Кожен аспірант прикріплювався до кафедри, встановлювалися систематичні наукові завдання. З 1933 року запроваджувалися індивідуальні навчально-виробничі плани роботи, обов'язкова здача заліків, а перед закінченням і захист наукової роботи. Постановою заборонялося знімати аспірантів з наукової роботи і мобілізувати їх на різні кампанії, передбачалося збільшення до 500 крб. на рік асигнування на теоретичне навчання кожного аспіранта, встановлення терміну навчання аспірантів в межах від 2 до 3 років незалежно від спеціальності.

Важливим для розвитку науки та підготовки наукових кадрів було визнане за потрібне встановлення наукових ступенів [8].

Так, із 13 січня 1934 р. постановою РНК СРСР «Про вчені ступені та звання» визначалися вчені ступені кандидата наук, доктора наук і вчені звання асистента, доцента, професора, а також порядок їх присвоєння. Вчені звання доцента, асистента і вчений ступінь кандидата наук присуджувалися постановами рад вищих навчальних закладів і затверджувалися кваліфікаційною комісією відповідного народного комісаріату.

Звання професора і вчений ступінь доктора наук присвоювалися Вищою атестаційною комісією Всесоюзного комітету у справах вищої технічної освіти при ЦВК СРСР і кваліфікаційними комісіями при наркомосах і наркомздоров'я союзних республік із санкції відповідних наркоматів на основі рекомендацій вищих закладів освіти [5].

Для того, щоб одержати ступінь кандидата наук потрібно було:

1) успішне проходження аспірантури протягом встановленого строку (або скласти відповідний іспит);

2) прилюдний захист кандидатської дисертації на обрану дисертантом тему. «Дисертація повинна виявити загальні теоретичні знання а галузі даної дисципліни, спеціальні знання з питань дисертації та здатність до самостійного наукового дослідження».

Для отримання наукового ступеня кандидата і публічно захистити докторську дисертацію на обрану дисертантом тему. Докторська дисертація повинна виявити самостійну дослідницьку роботу, «в результаті якої дано рішення або теоретичне узагальнення наукових проблем, або науково обґрунтована постановка наукових проблем, що являють собою значний науковий інтерес» [5, с. 30].

Прилюдний захист дисертацій на вчений ступінь міг відбуватися в Академії наук Союзу РСР, академіях наук союзних республік, Академії сільськогосподарських наук, Всесоюзному інституті експериментальної медицини, а також в окремих вищих навчальних закладах та науково-дослідних установах, які затверджувалися окремим списком Всесоюзним комітетом у справах вищої технічної освіти спільно з народними комісаріатами освіти та охорони здоров'я союзних республік.

Для реалізації цих завдань у 1934 р. затверджується постанова уряду СРСР «Про підготовку наукових і науково-педагогічних працівників». В аспірантурі могли навчатися особи з вищою освітою віком до 35 років, стажем роботи за спеціальністю не менше 2-х років і, звичайно, такі, які мали здібності до наукової та викладацької роботи. Термін навчання – 2 або 3 роки. Аспірант працював за індивідуальним планом, який передбачав:

- самостійну науково-дослідну та викладацьку роботу;

- вивчення спеціальних предметів;

- лабораторну роботу;

- захист дисертації і присудження ступеня кандидата наук.

Науковий керівник аспіранта призначався відповідною кафедрою закладу вищої освіти або дирекцією науково-дослідного інституту.

Аспірант отримував стипендію, а також грошову допомогу в розмірі місячної стипендії – для

придбання літератури, також передбачалися пільги, визначені для наукових працівників [13, с. 84].

Відповідно до цих постанов в Україні з 1934 р. підготовка аспірантів зосереджується у найбільших закладах вищої освіти, які мали кваліфіковані кадри наукових працівників і достатню навчально-матеріальну базу. Так, серед технічних закладів аспірантуру мали такі українські освітні заклади:

- київські – енергетичний, машинобудівний, технологічний харчової промисловості, сільськогосподарський, медичний;

- харківські – механіко-машинобудівний, хіміко-технологічний, авіаційний, будівельний, електро-технічний, сільськогосподарський, медичний;

- одеські – індустріальний і медичний;

- дніпропетровські – гірничий, металургійний і медичний;

- Донецький гірничий;

- Миколаївський кораблебудівний.

Наукові кадри із загальнотеоретичних, соціально-економічних, педагогічних наук готувалися в основному в університетах [1, с. 222–223].

У 1936 р. при РНК СРСР замість створюється Всесоюзний комітет у справах вищої школи, діяльність якого поширювалася на всі вищі навчальні заклади, незалежно від їх підпорядкування, за винятком ЗВО, що перебували у віданні Всесоюзного комітету у справах мистецтва [10].

Науково-дослідна робота, згідно цієї постанови, повинна бути важливим складником роботи кожної кафедри вищих навчальних закладів. Без неї не може здійснюватися вищими навчальними закладами «підготовка спеціалістів на рівні вимог сучасної науки і немислима підготовка науково-викладацьких кадрів і підвищення кваліфікації». А тому усім наркоматам і директорам вищих навчальних закладів рекомендувалося розгортання науково-дослідної роботи по кафедрах. При цьому різноманітним органам і організаціям заборонялося «відривати науково-педагогічні кадри вищих навчальних закладів від їх безпосередньої роботи і використовувати на роботі не за спеціальністю...» [10].

Підготовка наукових кадрів через аспірантуру здійснювалася і в Академії наук. За Статутом Академія організує в своєму складі «дослідні інститути, лабораторії, кабінети, музеї бібліотеки і комісії, а також філіали і бази на місцях і вживає всіх заходів для того, щоб ці установи Академії забезпечені були висококваліфікованим складом і відповідним устаткуванням». Для систематичної підготовки наукових кадрів при Академії наук запроваджувалася спеціальна аспірантура, до складу якої приймалися особи, які зарекомендували себе успішно науковою роботою і були кандидатами наук [14].

Проте, все ж таки основну роботу із забезпечення вищої школи викладацькими кадрами повинні були виконувати самі заклади вищої освіти через підготовку молодих викладачів у аспірантурі. Аспірантами затверджувалися особи, яких направляли державні, господарські, громадські організації, науково-дослідні установи і безпосередньо вищі школи. До аспірантури вступали кращі випускники, відмінники навчання.

За постановою Ради народних комісарів країни від 20 березня 1937 р. збільшувалася кількість галузей наук, з яких присуджувалися вчені ступені, а право атестації ученого ступеня доктора наук, звання професора і доцента зосереджувалися у Вищій

атестаційній комісії Всесоюзного комітету в справах вищої школи за поданням відповідних комісаріатів на підставі рішень рад вищих навчальних закладів і науково-дослідних установ.

Для одержання наукового ступеня кандидата наук потрібне було успішне проходження аспірантури протягом встановленого строку, яка могла замінюватися здачею відповідних іспитів і публічний захист кандидатської дисертації на обрану дисертантом тему. За документом «дисертація повинна виявити загальні теоретичні знання в галузі даної дисципліни, спеціальні знання з питань дисертації і здатність до самостійного наукового дослідження».

Для того, щоб одержати науковий ступінь доктора необхідно було мати вчений ступінь кандидата і прилюдно захистити докторську дисертацію – самостійну дослідницьку роботу, «в результаті якої дано розв'язання або теоретичне узагальнення наукових проблем або науково обгрунтовану постановку нових проблем, що являють собою значний науковий інтерес» [5].

Як і раніше постановою визначався перелік закладів, яким давалося це право. Так, право на присудження вчених ступенів доктора і кандидата наук дістали Київський і Харківський університети, Київський і Перший харківський медінститут, Харківський хіміко-технологічний інститут харчової промисловості. Одеський університет і медінститут, Харківський фармацевтичний інститут та Дніпропетровський гірничий отримали право приймати до захисту кандидатські дисертації [1; 5].

Постановою Ради народних комісарів від 26 квітня 1938 р. ліквідовувалися кваліфікаційні комісії наркоматів (відомств). Вчені звання професора, доцента і старшого наукового співробітника з цього часу присвоювалися Вищою атестаційною комісією Всесоюзного комітету в справах вищої школи за поданням рад вищих навчальних закладів (науково-дослідних інститутів) [6].

У 1939 р. запроваджується заочна аспірантура. У ній могли навчатися працюючі на виробництві особи з вищою освітою та трирічним стажем роботи за спеціальністю, які б могли підвищити свою кваліфікацію заочно та підготувати наукову роботу до захисту. Терміни навчання могли різнитися, але не більше трьох років [13].

Не зважаючи на різні заходи, все ж таки кількість аспірантів була відносно невеликою. Так, у 1938 р. їх нараховувалося 404 особи.

Проте, про наслідки розвитку підготовки наукових кадрів свідчить такий факт: в Україні у 1930 р. у вищій школі працювало 2576 викладачів, у 1937 р. уже 7258, а в 1939 р. – 9969 [1, с. 234]. Однак, не всі вони мали науковий ступінь. Наприклад, у 1939/40 навчальному році із 44 завідувачів кафедр закладів вищої освіти тільки 11 мали ступінь доктора наук і звання професора [3].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Отже, підготовка наукових кадрів в Україні у 20-30-і роки була важливою проблемою для країни. Відмовившись від дореволюційної системи, від старих наукових ступенів і звань, в Україні формувалася нова система підготовки наукових кадрів. У 20-і роки вона зосереджується на автономних дослідницьких кафедрах при закладах вищої освіти та у науково-дослідних інститутах. Аспірантура стає основним шляхом підготовки молодих наукових кадрів. У 30-і роки запроваджуються вчені ступені і звання. Науково-

дослідна робота стає обов'язковою частиною роботи всіх кафедр. Державою визначається перелік закладів вищої освіти, яким давалося право на підготовку наукових кадрів. У цей час формується нормативно-правове забезпечення підготовки наукових кадрів, яке стало базовим на багато років. Подальші наукові розвідки можуть стосуватися конкретизації аспірантської підготовки, науково-дослідній діяльності кафедр тощо.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Вища школа УРСР за 50 років (1917–1967) (Історичний нарис): у 2 ч. Київ: В-во Київського університету, 1967. Ч.1 (1917–1945). 395 с.
2. Культурне будівництво в Українській РСР. Збірник документів: у 2 т. Т.1 (1917 – червень 1941). 1959. 882 с. С. 470 – 481.
3. Поляков С. І. Реформування університетської освіти в УРСР у контексті суспільно-політичних процесів 30-х рр. XX ст. *Проблеми політичної історії України: збірник наукових праць*. Вип.4. Дніпропетровськ. 2009. С.139–157.
4. Про вчені ступені і звання. Постанова РНК СРСР від 13 січня 1934 р. *Сборник законов СССР*. 1934. №3. С. 30.
5. Про вчені ступені і звання. Постанова РНК СРСР від 20 березня 1937 р. *«Известия»*. № 69, 21 березня 1937 р.
6. Про вчені ступені і звання. Постанова РНК СРСР від 26 квітня 1938 р. *Собрание постановлений и распоряжений правительства СССР*. 1938. № 21. С.134.
7. Про деякі зміни в складі устрою державних учбових і вищих учбових закладів УСРР. Декрет РНК УСРР. 18 травня 1919 р. *Известия ВУЦИК*, № 45. 18 травня 1919 р.
8. Про навчальні програми та режим у вищій школі і технікумах. 3 Постанови ЦВК СРСР від 19 вересня 1932 р. *Вісті ВУЦВК*. № 215. 20 вересня 1932 р.
9. Про поліпшення підготовки нових спеціалістів. Резолюція Пленуму ЦК ВКП(б) від 21 липня 1928 р. *Культурне будівництво в Українській РСР. Збірник документів*: у 2 т. Т.1. 1959. С. 394–400.
10. Про роботу вищих учбових закладів і про керівництво вищою школою. постанова РНК СРСР і ЦК ВКП(б) від 23 червня 1936 р. *Вісті ЦВК УСРР*. 3145. 24 червня 1936 р.
11. Про стипендію для аспірантів. Постанова ВУЦВК від 11 липня 1923 р. *Збірник законів та розпоряджень робітничо-селянського уряду України*. 1923. № 26. Ст. 393.
12. Радул О. С. Історія вищої школи Європи (V ст. – середина XX ст.). Кіровоград: Імекс-ЛТД. 2011. 536 с.
13. Регейло І. Підготовка фахівців вищої кваліфікації в Україні в 1930-1939 рр. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. 2014. № 1 (12). С. 81–90.
14. Статут академії наук Української Соціалістичної Радянської Республіки. *Збірник законів України*. 1936. №14. Ст. 63.
15. Харківський університет імені А. М. Горького за 150 лет. Харків, 1965.

REFERENCES

1. Vyshcha shkola URSR za 50 rokiiv (1917–1967) (Istorychnyy narys): u 2 ch [UkrSSR Higher School in 50 years (1917–1967) (Historical sketch): in 2 parts]. (1967). Kyiv: V-vo Kyuyivskoho universytetu. Ch. 1 (1917–1945). 395 s. [in Ukrainian]
2. Kulturne budivnytstvo v Ukrayinskiy RSR. Zbirnyk dokumentiv: u 2 t. T. 1 (1917–cherven 1941) [Cultural construction in UkrSSR. Collection of documents: in 2 vol. Vol. 1 (1917– June 1941)]. (1959). 882 s. S. 470–481. [in Ukrainian]
3. Polyakov S. I. Reformuvannya universytetskoyi osvity v URSR u konteksti suspilno-politychnykh protsesiv 30-kyh rr. 20 st. Problemy politychnoyi istoriyi Ukrayiny: zbirnyk naukovykh prats [University education reform in UkrSSR in the context of social and political processes in the 1930s. Issues of political history of Ukraine: collection of scientific works]. (2009). Vyp.4. Dnipropetrovsk. S. 139–157. [in Ukrainian]
4. Pro vcheni stupeni i zvannya. Postanova RNK SRSR vid 13 sichnya 1934 r. Sbornyk zakonov SSSR [On academic

degrees and titles. Decree of the RKh USSR on Jan. 13, 1934. Collection of laws of the USSR]. (1934). №3. S. 30. [in Russian]

5. Pro vcheni stupeni i zvannya. Postanova RNK SRSR vid 20 bereznya 1937 r [On academic degrees and titles. Decree of the RKh USSR on Mar. 20, 1937]. (1937). «Yzvestyya». № 69. 21 bereznya. [in Russian]

6. Pro vcheni stupeni i zvannya Postanova RNK SRSR vid 26 kvitnya 1938 r. Sobraniye postanovleniy i rasporyazheniy pravitelstva SSSR [On academic degrees and titles. Decree of the RKh USSR on Apr. 26, 1938. Collection of decrees and resolutions of the USSR government]. (1938). № 21. S.134. [in Russian]

7. Pro deyaki zminy v skladi ustroyu derzhavnykh uchbovykh i vyshchykh uchbovykh zakladiv USRR. Dekret RNK USRR [On some changes in the structure of state educational and higher educational institutions in UkrSSR. Decree RNK UkrSSR]. (1919) Yzvestyya VUTsYK. № 45. [in Ukrainian]

8. Pro navchalni prohramy ta rezhym u vyshchii shkoli i tekhnikumakh. Z Postanovy TsVK SRSR vid 19 veresnya 1932 r [On academic programs and regime in higher school and vocational schools. From the resolution of Central Executive Committee USSR]. (1932). Visti VUTsVK. № 215. [in Ukrainian]

9. Pro polipshennya pidhotovky novykh spetsialistiv. Rezolyutsiya Plenumu TsK VKP(b) vid 21 lyunya 1928 r. Kulturne budivnytstvo v Ukrayinskiy RSR. Zbirnyk dokumentiv: u 2 t [On the improvement in the new specialist training. VKP(b) Central Committee plenum resolution from Jul. 21, 1928. Cultural construction in UkrSSR. Collection of documents: in 2 vol.]. (1959). T.1. S. 394–400. [in Ukrainian]

10. Pro robotu vyshchykh uchbovykh zakladiv i pro kerivnytstvo vyshchoy shkoly. Postanova RNK SRSR i TsK VKP(B) vid 23 chervnya 1936 r [On the work of higher educational institutions and the higher school management. Decree RNK USSR and Central Committee VKP(B) from Jun. 23, 1936]. (1936). Visti TsVK USRR. 3145. [in Ukrainian]

11. Pro stypendiyu dlya aspirantiv Postanova VUTsVK vid 11 lyunya 1923 r. Zbirnyk zakoniv ta rozporядzhen robitnycho-selyanskoho uryadu Ukrayiny, 1923 [On postgraduate students' scholarship. Resolution of VUTsVK from Jul. 11, 1923. Collection of laws and resolutions of the workers' and peasants' government of Ukraine]. № 26. St. 393. [in Ukrainian]

12. Radul, O. S. (2011). Istoriya vyshchoy shkoly Yevropy (V st. – seredyna 20 st.) [History of higher school in

Europe (5th – mid20th centuries)]. Kirovohrad: Imeks-LTD. 536 s. [in Ukrainian]

13. Reheyo, I. (2014). Pidhotovka fakhivtsiv vyshchoy kvalifikatsiyi v Ukraini v 1930–1939 rr [Higher qualification specialist training in Ukraine in 1930-1939] Naukovy visnyk Melitopolskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. № 1 (12). S.81–90. [in Ukrainian]

14. Statut akademiї nauk Ukrayinskoyi Sotsialistichnoy Radyanskoyi Respubliki. Zbirnyk zakoniv Ukrayiny [UkrSSR Academy of Sciences Statute. Collection of laws of Ukraine]. (1936). №14. St. 63. [in Ukrainian]

15. Kharkovskiy universitet imeni A. M. Horkoho za 150 let [A. M. Horkiy Kharkiv University in 150 years] (1965). Kharkov. [in Russian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

РАДУЛ Ольга – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного університету.
Наукові інтереси: історія педагогіки, історія вищої школи, порівняльна педагогіка.

РАДУЛ Валерій – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки вищої школи та соціально-гуманітарних дисциплін Української державної лотної академії.
Наукові інтереси: педагогіка вищої школи, історія педагогіки, соціальна педагогіка.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

RADUL Olga – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor Preschool and Primary School Education Department Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.
Scientific interests: history of pedagogics, history of higher school, comparative pedagogics.

RADUL Valeriy – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy of the Higher School and Social and Humanitarian Disciplines, Ukrainian State Flight Academy.
Scientific interests: higher educational establishments pedagogy, history of pedagogics, social pedagogics.

*Стаття надійшла до редакції 01.03.2026 р.
 Стаття прийнята до друку 14.03.2026 р.*

УДК 378.004
 DOI: 10.36550/2415-7988-2026-1-223-64-73

ISSN 2415–7988 (Print) ISSN 2521–1919 (Online)

РОМАНЕНКО Тетяна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри автоматизації та комп'ютерно-інтегрованих технологій Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9790-2718>
 e-mail: tan.romanenko25@gmail.com

РУСІНА Наталія – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та технології програмування Київського національного університету імені Тараса Шевченка
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5595-9548>
 e-mail: rusina@knu.ua

КУЛИК Людмила – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри фізики Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8636-358X>
 e-mail: kulyk1211@gmail.com

КЕЙС-МЕТОД ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАГІСТРАНТІВ У ЦИФРОВОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ